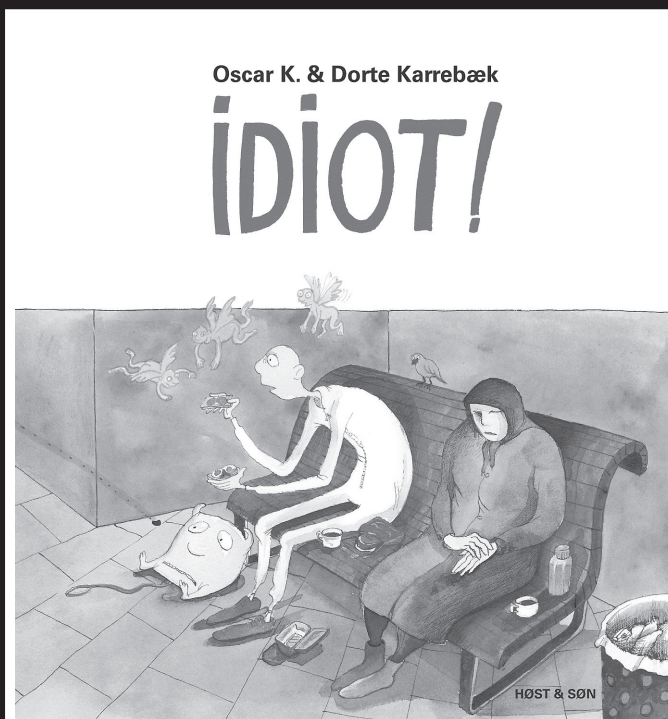

LITTERATURGUIDE

til Oscar K. og Dorte Karrebæks
Idiot!

KAREN LISE
SØNDERGAARD BRANDT

Litteraturliste til Oskar K. og Dorte Karrebæk: **Idiot!**

© Karen Lise Søndergaard Brandt

og Høst & Søn / Rosinante & Co, København 2009

1. udgave, 1. oplag, 2009

Omslagstegning: Dorte Karrebæk

Grafisk tilrettelæggelse og omslagsdesign: Mette Plesner

Produktion: Narayana Press, Gylling

Printed in Denmark 2009

Høst & Søn er et forlag i Rosinante&Co

Købmagergade 62, 4. | Postboks 2252 | DK-1019 København K

www.rosinante-co.dk | www.hoest.dk

Indhold

- 4 **Indledning**
- 5 **Litteraturlisten**
- 6 **Åben litteraturliste**
  - 8 – Forslag til elevaktiviteter
- 9 **Billedbogen**
- 11 **Litteraturliste med billedbogen**
  - 13 – Forslag til elevaktiviteter
- 15 **Fortællingen**
  - 17 – Forslag til elevaktiviteter
- 18 **Nonsens**
  - 19 – Forslag til elevaktiviteter
- 21 **Perspektivering**

Indledning

Hva' ska' du vær' når du bli'r stor?

Det er første strofe fra Halfdan Rasmussens kendte børnerim, der slår tonen an i Oscar K.'s og Dorte Karrebæks billedbog om "Tossi-August". Men August skal hverken være kattedronning, klodsmajor eller glad som en gris, for August er "I-DI-OT!" Det er Augusts ven, plastikposen "Mit lille Uhyre", der spørger, og August selv, der svarer, og den lille ordveksling, som rummer både legende drilleri og brutal virkelighed, er sigende for billedfortællingen. Også bogens første billedopslag virker som et lille koncentrat af hele fortællingen. August kommer gående i fire udgaver. Først som lille barn, siden som voksen, hvor han vinker farvel til Lille Uhyre. Allerede på bogens første side åbnes døren altså til et helt særligt univers. Man fornemmer, at en anden logik er på spil i denne bog, og at vores forestillinger om både normalitet og billedbøgers sædvanlige opbygning og fortælleform skal parkeres før den videre læsning.

Fortællingen følger August, hans mor og Lille Uhyre gennem en tur i byen, gennem én enkelt dag, gennem skiftende årstider – og gennem hele Augusts liv. På én gang. Vi er med på kirkegården hvor Frøken Holm "hviler sig" og "Farfar Lakridsmand" bor nede under jorden. Vi er med, når børnene med skoletaskerne råber efter August: "Hallo idiot! Normal kalder". Vi er med på toilettet, hvor der tisses "med spreder", på café med englehunden Henning og på torvet med "Frygt og Grønt". Og til sidst på den bænk, hvor Augusts mor giver sin søn piller, mens englen venter ved lygtepælen. Alt sammen skildret gennem Augusts særlige blik på verden.

Illustrationerne er med til at skabe en form for sammenhæng og kontinuitet i tekstens kalejdoskopiske virvar af tankestrøm, dialog og brudstykker af børnesange, remser, ordspil og salmer. Det er i illustrationerne, vi finder et egentligt narrativt forløb, organiseret i tid og rum. På den måde fortolker billederne teksten og bliver et holdepunkt, når August slår revner i logikken.

Litteraturguiden

Idiot! er en billedbog, der både udfordrer, provokerer og inviterer. Den særlige fortælleform og den barske tematik kan umiddelbart give indtryk af utilgængelighed, men ligesom fortællingen giver rum til det skæve og mærkelige, giver den også plads til forskellige læsninger og læsemåder. Den inviterer læseren til at digte med, og til at bruge sin personlige oplevelse af teksten til at skabe mening med. Billedbogen rummer mange lag og har didaktisk potentiale på flere niveauer. Elever fra 6.-9. klasse vil udover at få en unik læseoplevelse, kunne arbejde med billedbogen som genre, fortællingens stiltræk og særlige fortælleform, ligesom bogens tematik lægger op til diskussion og stillingtagen til etiske problemstillinger. Fortællingen er både brutal, dybt provokerende – og meget smuk. Den komplekse fortælling giver eleverne stof til at diskutere, hvad kunst er og kan gøre ved os.

Litteraturguiden gennemgår centrale fokusområder i *Idiot!* Billedbogen er kompleks i form og indhold, og klassens reaktion er afgørende for, hvor litteraturarbejdet skal føre hen. Litteraturguiden er derfor ikke opbygget som en trin-for-trin vejledning, men som et oplæg til **den lærerfaglige fordybelse**, der ligger til grund for litteraturarbejdet.

Der kan arbejdes med et eller flere af fokusområderne, som indeholder forslag til lærerens videre læsning og forslag til elevaktiviteter, der vil hjælpe eleverne til en dybere forståelse af tekstens mange lag.

Litteraturarbejdet med *Idiot!* kan være med til at opfylde flere af slutmålene for 9. klasses trin (Nye Fælles Mål 2009), hvor eleverne blandt andet skal:

- udvikle og udvide ordforråd og begrebsverden
- gøre rede for samspillet mellem sprog, indhold, genre og situation
- karakterisere og anvende forskellige genrer, stilarter og de vigtigste regler for sprogrigtighed
- demonstrere et analytisk beredskab over for ældre og nyere dansk og udenlandsk litteratur og andre udtryksformer
- gøre rede for og anvende forskellige genrer, fremstillingsformer, fortælleknikker og virkemidler
- gøre rede for og vurdere etiske, æstetiske og historiske aspekter i litterære tekster og andre udtryksformer.

Åben litteratursamtale

Litteraturarbejdet kan indledes med, at eleverne selv læser bogen, eller en fælles oplæsning, hvor alle har mulighed for at følge billederne. Teksten rummer mange stemmer og lag, så oplæsningen bør være grundigt forberedt enten af læreren eller eleverne.

Den første selv- eller oplæsning kan følges af en fri samtale,

der giver plads til elevernes umiddelbare reaktioner på teksten, og giver læreren en pejling om, hvilke områder, der skal arbejdes videre med. Aidan Chambers fire grundspørgsmål (Chambers 2002) er et godt udgangspunkt for den indledende litteratursamtale:

1. Var der noget, du godt kunne lide ved bogen?
2. Var der noget, du ikke kunne lide ved bogen?
3. Var der noget, der undrede dig?
4. Var der mønstre, du lagde mærke til, eller var der noget, der mindede dig om andre bøger eller film?

Spørgsmålene er enkle, men gode til at forbinde førstehåndsoplevelsen med teksten. *Idiot!* vækker følelser, og det er vigtigt, at eleverne kan begrunde deres umiddelbare indtryk ud fra teksten. Der er rigtig meget at undre sig over i denne tekst, også meget, der ikke findes endegyldige svar på, men det vigtige er, at eleverne trænes i at spotte det ”mærkelige” og begrunde hvorfor teksten virker på dem, som den gør.

Alle elever skal føle sig trygge ved at sætte ord på den første, vigtige oplevelse. Her lægges grundlaget for det at læse *litterært*, det vil sige med blik for, *hvad* teksten siger (indhold/tema), *hvordan* den siger det (æstetik/formsprog), og *hvorfor* jeg tænker om den, som jeg *gør* (litteraturoplevelse og -erfaring). I den ”frie” litteratursamtale er det lærerens rolle at hjælpe eleverne til at sætte ord på deres oplevelse, samtidig med, at fokus på teksten hele tiden fastholdes. Olga Dysthe skelner i *Det flerstemmige klasserum* (Dysthe 1997) mellem tre begreber, der kan hjælpe læreren til at inddrage elevernes bidrag og samtidig fastholde retning og formål med samtalen:

1. Autentiske spørgsmål: drejer sig ofte om elevens subjektive oplevelse, hvor svaret på spørgsmålet ikke er givet på forhånd (fx grundspørgsmål 1 og 2).
2. Optag (efter engelsk "uptake"): indebærer, at læreren indarbejder elevudsagnet i det følgende spørgsmål, typisk ved at spørge ind til en begrundelse for den reaktion, der kom til udtryk gennem svaret på det autentiske spørgsmål.
3. Høj værdsætning: indebærer, at elevens udsagn bliver værdsat ved at blive brugt i den videre undervisning. Det betyder, at læreren skal kunne fravige sin planlægning og give plads til, at elevernes forskellige blikke på teksten kan åbne nye døre.

Faglitteratur om litteratursamtalen

Chambers, Aidan: *Böcker inom oss – om boksamtal*. Rabén & Sjögren (1993) 2002

Dysthe, Olga: *Det flerstemmige klasserum: skrivning og samtale for at lære*. Klim 1997

Moos, Ingelise og Karen Vilhemsen: *Men først skal bogen læses. Litteratursamtalen som litteraturpædagogisk arbejdsform*. L&R Uddannelse 2002

Forslag til elevaktiviteter

Den første samtale om bogen er et fælles projekt for lærer og elever, og har til formål at åbne fortællingens univers for eleverne og give læreren indblik i, hvor der er grobund for det videre litteraturarbejde. Fortællingen vil føre til mange spørgsmål, som den gode litteratursamtale kan give rum til – men ikke nødvendigvis svar på!

Eleverne arbejder først med grundspørgsmålene individuelt (5-10 minutters summen er nok), hvorefter deres svar skrives op på tavlen og gøres til genstand for fælles refleksion. Målet er, at eleverne får en fornemmelse for, at en litterær tekst kan give helt forskellige oplevelser, og at det væsentlige er at sætte ord på og begrunde sin oplevelse gennem nedslag i teksten. Det gælder også (og måske især), når teksten vækker undren eller modstand. Netop her er der mulighed for, at eleverne bliver bevidste om den bagage af fortællinger, de har med sig. De kender mange fortællinger både fra bøger, film, computerspil mm., som vil udgøre et sammenligningsgrundlag, når de præsenteres for fortællinger, der i form og indhold afviger fra det, de er fortrolige med. Gennem litteratursamtalen kan eleverne blive bevidste om både de traditionelle fortællingers typiske træk og de komplekse fortællingers brud. Eleverne kan med fordel gemme deres "summe-svar" og noter fra den fælles diskussion i deres portfolio. Når eleverne har arbejdet videre med fortællingen, kan de vende tilbage til den første oplevelse af teksten og se udviklingen.

Billedbogen

Billedbogen forbindes ofte med småbørnsbøger. Det lille barn genkender, peger og bruger måske billederne som støtte og udgangspunkt for en egen fortælling eller samtale med den voksne medlæser. Selv om udbuddet af billedbøger til små børn er varieret, har der alligevel været så mange lighedstræk i fortælleform og indhold, at man har talt om billedbogen som en selvstændig genre. Men billedbogen er under udvikling. Målgruppen kan ikke begrænses til små børn, men også større

børn, unge og voksne, ligesom der både i form og indhold er en langt højere grad af kompleksitet, end tidligere. *Idiot!* er eksempel på en billedbog, der på alle måder er grænsebrydende. Det narrative forløb, selve fortællingen, er ikke enkelt og cirkulært (hjemme-ude-hjem), som i den klassiske billedbog, men abrupt og mangetydigt. Illustrationerne begrænser sig ikke til at understøtte det skrevne, men fortolker tekstens tomme pladser og skaber selv nye. Tematisk bryder fortællingen tabuer: dels ved at handle om og benytte sig af idioten som synsvinkelbærer og identifikationsfigur, dels ved at lade hovedpersonen dø, oven i købet for sin egen mors hånd!

Billedbogsforskeren Ulla Rhedin beskriver i artiklen ”På rejse i barndommen. Om billedbøger for børn og voksne” (Rhedin 2000), hvad hun kalder ”det poetiske eller ekspressive billedbogs-koncept”. Hun bruger termen for at indkredse en nyere type billedbøger, som adskiller sig fra den klassiske småbørns-billedbog ved at have en ”åben struktur med mange lag”. Den poetiske eller ekspressive billedbog forklarer og formidler ikke, men udtrykker emner, som kan være ”urovækkende og provokerende” i et ofte mere symbolsk og poetisk formsprog end den mere realistiske og pædagogisk forklarende billedbog. Det væsentlige er, at den poetiske/ekspressive billedbog kommunikerer på flere niveauer. Den kan henvende sig til læsere i forskellige aldre, men også til forskellige typer læsere indenfor samme aldersgruppe, og måske allervigtigst: til forskellige ”lag” i den enkelte læser. Den nye billedbog taler til følelserne før intellektet – det stiller krav til læseren (og læreren!), men frisætter samtidig læsningen, fordi den ikke stiller krav til nogen ”rigtig” forståelse eller tolkning.

Faglitteratur om billedbøger:

Nina Christensen: *Den danske billedbog 1950-1999* (Roskilde Universitetsforlag 2003)

Maria Nikolajeva: *Billedbogens puslespil* (Høst & Søn 2004)

Ulla Rhedin: ”På rejse i barndommen. Om billedbøger for børn og voksne” (i: Anne Mørch-Hansen (red.): *Billedbøger & Børns billeder*, Høst & Søn 2000)

Litteraturarbejde med billedbogen

Billedbøger giver mulighed for at arbejde med litteratur på en ny måde. Det, at teksten understøttes og fortolkes af illustrationerne (og omvendt), er med til at konkretisere og synliggøre, at litteratur ikke bare er ”historier”, men fortællinger, der er tilrettelagt og organiseret på en måde, der stiller krav til, at læseren aktivt bruger sit personlige og narrative beredskab, og skaber med. I billedbogslæsningen skal eleven kunne navigere mellem de to udtryksformer: tekst og billede, forstå samspillet mellem dem, og nå frem til en helhedsoplevelse af billedbogen. For at få udbytte af genrens didaktiske potentiale, er det derfor vigtigt ikke at opretholde et skel mellem tekst- og billedanalyse, men at forholde sig til samspillet mellem udtryksformerne. Det er først, når billedbogen ansues som et hele, at genren bliver meningsfuld i undervisningssammenhæng.

Maria Nikolajeva skriver i *Billedbogens puslespil* om billedbogens særlige potentiale:

”Uanset, om vi begynder med teksten eller med tegningen, skabes der forventninger til den anden del, som på sin side giver

nye erfaringer og nye forventninger. Læseren pendler frem og tilbage mellem det verbale og det visuelle, mens forståelsen bliver stadig bredere og dybere.” (Nikolajeva 2004)

Nikolajeva skelner mellem fem forskellige typer tekst-billedrelationer, der spænder fra fuldstændig overensstemmelse mellem tekst og billede til den modstridende/ambivalente tekst-billedrelation, hvor tekst og billede fortæller helt forskellige historier:

- Symmetrisk billedbog: Tekst og billede fungerer parallelt, de spejler hinanden ved at fortælle samme historie gennem to forskellige udtryksformer, og skaber på den måde redundans (overflødig information).
- Kompletterende billedbog: Tekst og billede står i et kompletterende forhold til hinanden, hvor de hver især kompenserer for hinandens ”huller” eller manglende information.
- Ekspanderende eller forstærkende billedbog: Billederne forstærker og understøtter teksten, som ikke er forståelig uden billederne. Forholdet kan også være omvendt, så teksten forstærker billederne.
- Kontrapunktisk billedbog: Tekst og billede står i et kontrapunktisk forhold til hinanden, hvor de ikke kan forstås uafhængigt.
- Modstridende eller ambivalent billedbog: Tekst og billede fortæller forskellige historier, modsiger hinanden, og skaber usikkerhed om læsemåde og tolkning.

Det kan være svært at skelne mellem de forskellige tekst/billedrelationer, og det er da heller ikke nødvendigt, at eleverne præcist kan definere, hvad forholdet er. Det væsentlige er, at eleverne får en forståelse af, at tekst og billeder ”taler sammen”, og at denne dialog kan have vidt forskellige udtryk.

Samtidig bevidstgøres eleverne om, at tekst/billede-relationen styrer læserens ”pendlen” mellem det verbale og det visuelle udtryk, og giver en særlig dynamik, som er forskellig fra skønlitteratur uden billeder. Arbejdet med billedbogen kan på en enkel måde give eleverne indsigt i, at forskellige tekster kræver forskellige læsemåder.

Forslag til elevaktiviteter:

Eleverne medbringer eller præsenteres for småbørnsbilledbøger, hvor kompositionen er enkel og cirkulær (hjemme-ude-hjem), tekst og billede symmetrisk (de fortæller samme historie), fortællerstemmen tydelig og budskabet klart (pædagogisk sigte). En gennemgang af den klassiske billedbogs typiske træk kan skabe forståelse for, hvordan den ekspressive/poetiske billedbog afviger fra denne grundform og tvinger læseren til en anden læsemåde og et mere komplekst fortolkningsarbejde. Ved at sammenligne forskellige billedbøger, kan eleverne opleve, hvordan de eksperimenterende billedbøger er fulde af ”huller” eller tomme pladser, hvor det er op til læseren selv at skabe mening og sammenhæng.

Lad eleverne arbejde gruppevis, først med en eller to småbørnsbilledbøger, dernæst med et par sider fra *Idiot!* Sammenlign og diskutér forholdet mellem tekst og billeder – hvor er der størst overensstemmelse, hvor og hvordan tolker tekst og billeder hinanden, og hvor er noget ufortalt, så der stilles krav til læseren om at ”digte med”.

Når eleverne har nået en forståelse af forskellen på den klassiske og den komplekse billedbog, kan der arbejdes videre med en mere dybdegående analyse af *Idiot!* Billederne kan analyse-

res for sig selv ved hjælp af den klassiske billedanalyses grundbegreber:

- Komposition (central-, symmetrisk, trekants- eller diagonal komposition, det gyldne snit osv.)
- Rum (forgrund, mellemgrund, baggrund)
- Synsvinkel (normal-, frø- eller fugleperspektiv)
- Bevægelse (statisk, dynamisk, rytmisk)
- Lys (naturligt lys, belysnings lys, symbolsk lys, lysmængde, hårdt eller blødt lys osv.)
- Farver (grundfarver, farveharmonier, farvesymbolik)
- Figurernes udformning, kropssprog og placering i billedet

I billedanalysen er billedplanets kommunikation i fokus. Billedanalysen bør imidlertid ikke stå alene, men relateres til teksten. Det kan ske ved at spørge ind til den måde, billederne "fortæller med" på:

- Hvad viser billedet?
- Hvordan bringer billedet det narrative forløb videre?
- Hvordan beskærer billedet fortællingen og zoomer ind? (Indblik)
- Hvordan zoomer billedet ud? (Overblik)
- Hvad fortæller billedet, som teksten ikke fortæller? (Udblik)
- Er tekst og billede symmetriske? (Viser de det samme?)
- Er billedet kontrapunktisk i forhold til teksten? (Viser billedet noget helt andet end teksten?)
- Viser billedet hovedpersonen, eller ser vi situationen med hovedpersonens øjne? (Synsvinkel)

(Med inspiration fra: Ingelise Blom Hansen: "Jeg læser, jeg ser" i: Iversen/Hansen (red.): *Byggesten til danskundervisningen*, Academica 2008)

Fortællingen

"Fortælling" bruges som samlebetegnelse for en bred vifte af genrer: noveller, spøgelseshistorier, krimier og ungdomsromaner er alt sammen "fortællinger". Vi bruger begrebet helt selvfølgelig, og fortællingens grundstruktur med begyndelse, midte og slutning, sidder dybt i os – i vores kulturs fortællinger og i vores forventninger til tekster, når vi læser. Det er især i brudene, i de anderledes fortællinger, at vi lægger mærke til, at det ellers selvfølgelige har et andet udtryk. Man kan tale om tre helt grundlæggende træk ved fortællingen:

- Fortællingen har en **fortæller**. Hvad enten der er tale om en åben/eksplicit eller skjult/implicit fortæller, er fortælleren til stede som en slags ordnende princip eller tilrettelægger af det fortalte.
- Fortællingen har afstand mellem **fortælle tid** og **fortalt tid**. Fortælle tiden er fortællingens "egen" tid, mens den fortalte tid er den sammenhængende, kronologiske fortælling, læseren underforstår på baggrund af det fortalte.
- Fortællingen er et **forløb i tid**. Fortællingen vil altid omhandle en form for udvikling, en bevægelse fra begyndelsen, over midten til slutningen.

Idiot! er en kompleks fortælling, som på afgørende områder adskiller sig fra normen. Derfor er det spændende at tage fat i den som fortælling. Fortælleren lader sig ikke identificere som én stemme i fortællingen, men fremstår som et kor af forskellige stemmer, tanker og dialog (polyfoni). Samtidig "fortæller" både tekst og billeder – og ikke altid samme historie. Billedsiden kan benytte talebobler, men også skabe hhv. indblik eller udblik ved at fokusere på dele eller helhed.

Allerede på første tekstsider præsenteres vi for forskellige fortællerniveauer eller ”stemmer”:

Morens direkte tale: ”Og huen, August, godt ned om øerne”, en 3. personfortællers kommentar: ”Han hører ikke noget”, gengivelsen af Augusts tanker: ”Snøresko. Brune kager! Jul!” og Augusts direkte tale: ”Hurra! Hurra! Hurra! Han sikrer sig et gavekort...”. Endelig er dialogen mellem August og ”Mit lille Uhyre” markeret grafisk med farveskift:

- **Skal du ikke med i byen, lille Uhyre?**
- **Helst ikke ... i den mundering.**

Det kan være mere end vanskeligt at holde rede på de mange fortællerstemmer i ord og billeder, som yderligere præges af Augusts særlige måde at tale og tænke på. August citerer, kopierer og karikerer, ofte taler han ikke til nogen, men synger, fabulerer og tænker tossedede tanker. Han er ikke det faste holdpunkt, som ”fortælleren” normalt vil udgøre.

Afstanden mellem **fortælle tid** og **fortalt tid** og fortællingen som et **forløb i tid** er også helt særligt for denne fortælling. Fortælle tiden er fortællingens egen tid, som kan komprimere en lang tidsperiode i en kort fortælling (panoramisk fremstilling), eller lade et øjeblik udfolde sig detaljeret over mange sider (scenisk fremstilling). Den fortalte tid er den tidsperiode, fortællingen handler om, og hvor læseren selv skal udfylde ”huller” og tidslommer med logik og sammenhæng. **Fortælle tiden** i *Idiot!* er forholdsvis kort, der bliver ikke brugt mange sider på at fortælle Augusts livshistorie (**den fortalte tid**). Det er først og fremmest billedsiden, der skaber et **forløb** i fortællingen. Det er her, vi kan se, at omgivelserne ændrer sig fra dag til nat, fra sol til sne og at August udvikler sig og ændrer sig fysisk fra lille

dreng til ranglet skaldepande. Den skrevne fortælling er præget af, at August taler og tænker i ”her-og-nu-tid”. Modsat moren, reflekterer August ikke (udtalt) over, hvad der er sket, hvad der sker og hvad der skal ske:

- ”August, August. Hvad skal der blive af dig, når jeg ikke er her mere...” sukker moren.
- ”Hvabehar?”
- ”Ikke noget...”
- Frygt og Grønt. Men hun er her jo, moren.

Idiot! er altså fuld af tomme pladser, som aktiverer læseren til at pendle mellem tekst og billede for at skabe sammenhæng og logisk forløb i fortællingen.

Faglitteratur om fortællingen

Ayoe Quist Henkel (red.): *Stjernebilleder. Børnelitteratur – analyse og fortolkning*. Daneklærerforeningens forlag 2009

Forslag til elevaktiviteter

For at give eleverne en fornemmelse af de tre grundtræk ved fortællingen (fortæller, afstand mellem fortælle tid/fortalt tid og fortællingen som et forløb i tid), kan der igen arbejdes sammenlignende med en mere enkelt fortælling, en novelle eller et eventyr. Eleverne kan par- eller gruppevis identificere de grundlæggende træk ved fortællingen ud fra disse arbejdsspørgsmål:

- Hvilken type fortæller er der i teksten (jeg-fortæller/tredje person-fortæller/flere fortællertyper)?

- Hvordan er afstanden mellem fortælle tid og fortalt tid? Er en længere tidsperiode komprimeret til en kort fortælling, eller er en kort tidsperiode foldet ud over længere tid?
- Kan teksten opdeles i begyndelse, midte og slutning, og kan man tale om, at fortællingen og måske hovedpersonen udvikler sig fra start til slut?

Anvend de samme spørgsmål på *Idiot!*, og diskutér, hvad forskellene er. Igen er det vigtigt at tage fat i de steder, der virker svære, fordi det netop er her, fortællingen bryder med de kendte fortælle mønstre, og der dermed er grundlag for at diskutere, hvad det er, den komplekse fortælling ”gør” ved læseren. Der kan spørges ind til:

- hvad de mange forskellige fortællerstemmer og -lag betyder for fortællingen og for læseoplevelsen
- hvordan tekst og billeder ”fortæller” på forskellige måder
- hvordan det opleves, at fortællingen ikke er logisk i forløbet, og at August fx vokser fysisk på billederne, uden at det forklares i teksten
- om eleverne kender andre eksempler på tekster, der bryder med den normale fortællestruktur.

Nonsens

Nonsens (af latin non-sensus: uden mening) er en stilart eller særlig skrivemåde, der er meget udbredt i børnelitteraturen. Når nonsens er særligt fremtrædende i børnelitteraturen, har det at gøre med slægtskabet med børns egne fortællinger og deres måde at lege med sproget på. Med rødder i bl.a. Lewis Carrolls

Alice i Eventyrland fra 1865 har forfattere som Halfdan Rasmussen, Benny Andersen, Louis Jensen og Jens Martin Strid brugt og videreudviklet nonsens som udtryksform. Anna Skyggebjerg skriver i artiklen: ”Nonsens i aktuel dansk børnelitteratur” (Skyggebjerg 2001), at nonsens er en slags spil eller leg, som vender op og ned på den traditionelle virkelighedsfremstilling, logikken og sproget. Anna Skyggebjerg gennemgår en række karakteristika for nonsens, bl.a. at nonsens:

- redefinerer det normale
- har en egen logik
- udfordrer kategorier som tid og rum
- henleder opmærksomheden på sproget og teksten, fx ved at metaforer bogstaveliggøres eller ved at danne nye ord og prioritere det lydlige over det meningsfulde (lydord, bogstavrim mm.)
- giver stemme og sprog til fx dyr, genstande og maskiner, som tillægges menneskelige egenskaber

Idiot! har tydelige nonsenstræk. Teksten **redefinerer det normale**, både hvad angår indhold og form. August er ”tosset”, og det præger hans måde at opleve verden på, hans sprog og dermed hele fortællingen. Læseren låner Augusts blik og får en fornemmelse af den tilværelse, som er ”normal” for ham. August har sin **egen logik** i stort og småt, som når han forklarer, at det er ”Gud, der syr alle engle (...) Og alle mennesker i hele verden”, når en tyk pige beskrives som ”tvungen på vægtskålen”, eller når den varme kakao ”ånder”. Fortællingen **udfordrer kategorier som tid og rum**, når den lader et livsforløb udspille sig over en enkelt dag, eller når illustrationerne viser August, Lille Uhyre og alle de engle, der er gået ”op i syningen” dinglende ned fra skyerne. August tillægger plastikposen Lille Uhyre **menneskelige egen-**

skaber, men også de umiddelbare omgivelser får liv, som når "Vandet løber væk med et papirsskib", eller når August pænt spørger: "Goddav, rive! Ku' jeg hente dig lidt?".

Gennem Augusts særlige måde at bruge sproget på, henleder fortællingen konstant opmærksomheden på **sproget og teksten**. Der er bogstavrim: "Det sner og sludrer! Snot og snue. Snøft!", masser af tvistede ordspil: "filuren hare", "verden er af lava", og intertekstuelle referencer til eventyr, remser, sange og salmer. Det er tit skægt og finurligt, men også rørende og poetisk. Ikke mindst da August til slut skal "sidde *på* Guds højre hånd og *drømme* levende og døde".

Når fortællingen bruger nonsens som udtryksform, understreger det på den ene side, at August er særlig. Fortællingens univers er mærkeligt, fordi August er, som han er. Det er hans logik, hans blik, hans sprog. Men nonsens er ikke bare tosseri. Ved at se på verden gennem Augusts øjne, bliver vi tvunget til at reflektere over både normalitet og sprog. Nonsens sætter spørgsmålstejn ved de normer – både i sproget og i livet – som vi ellers regner som selvfølgelige.

Faglitteratur om nonsens:

Anna Skyggebjerg: "Nonsens i dansk børnelitteratur" i *Bogens Verden* nr. 3, 2001

Forslag til elevaktiviteter

Lad eleverne søge efter nonsens på nettet og på biblioteket. Eksemplerne kan bruges til højtlesning og til at få en fornemmelse af, hvad nonsens er. Efter en gennemgang af nonsens som stiltræk og udtryksform kan eleverne gå på jagt efter nonsenstræk i *Idiot!* Det vil være forskelligt, hvor mange af de intertekstuelle referencer, eleverne kan genkende, men der er mulighed for at byde ind på mange forskellige niveauer fra "mærkelige ord" til brudstykket fra trosbekendelsen. Skriv op på tavlen og diskuter resultaterne fra sprogjagten. Hvad virker som ren sprogleg – og hvor ligger der mere alvor bag? "Frygt og grønt" – er August bange? Må man godt sige "negersmør"? Hvordan får man "næsen på komedie"? Og kan man sidde på Guds hånd?

Igen egner teksten sig bedst til en litteratursamtale, der er drevet af elevernes iagttagelser og umiddelbare indtryk. Diskutér, hvad nonsenstrækkene gør ved teksten og ved læseoplevelsen.

Eleverne kan parvis arbejde med at "normalisere" teksten ved at genfortælle handlingen for hinanden og derefter diskutere, hvordan deres normale fortællinger afviger fra Augusts tossede tankeverden.

Perspektivering

I gennemgangen af de lærerfaglige fokuspunkter i *Idiot!* er det fremgået, hvordan bogen bryder grænser: som billedbog, som fortælling og som sprog. Men fortællingen er i høj grad også

grænsebrydende i indhold og budskab, og den giver rig mulighed for stillingtagen til de ”etiske aspekter”, som er et af danskfagets kerneområder.

Oscar K. har sagt om sit forfatterskab:

”Jeg tror, det er vigtigt for os alle sammen, at tyste mennesker kommer til orde. At vi indlever os i anderledes bevidstheder. Som forfatter af billedbøger har jeg sammen med Dorte Karrebæk og Lilian Brøgger forsøgt at give stemme til forskellige stille eksistenser: en bedemand, der gør døde børn i stand, en autist til halv pris, en neger ved navn William, tre burkaklædte kusiner, en flok hjemløse aborter og andre outsiders. Ikke for at udstille, fordømme eller grine af dem, men for at le og græde med dem og respektere dem som de mennesker, de er. Og til det hører et mere præcist og nuanceret billede af børns og voksnes verden. En virkelighed, som mange voksne mener, vi bør skåne børnene for – i det mindste i bøgerne. En sympatisk tanke. Og lidt forløjet, når man tænker på, hvad børn udsættes for dagligt – og i tv, på film og på nettet. Men hvad mener I? Skal vi hellere tie de fåmælte ihjel? Fjerne de anderledes fra plakater og forsider? Lade de tavse uhørte og de usynlige use? Og så overlade virkeligheden til blachmanner, journalister og cyberspace?” (citeret fra Politikens blog om Astrid Lindgrens Ur-Pippi).

Oscar K.-citateret kan fungere som udgangspunkt for en diskussion af etiske problemstillinger, dels af almen karakter: handicappedes vilkår, medlidenhedsdrab, politisk korrekt sprogbrug, dels af litterær karakter: hvad er det, litteraturen skal? Underholde? Oplyse? Opdrage? Eller vælte vores verdensbillede en lille smule?

Få adgang til nyheder og tilbud fra Høst & Søn:
Tilmeld dig vores elektroniske nyhedsbrev via hjemmesiden:
www.hoest.dk – under **nyhedsbrev**

På hjemmesiden kan du på ’Lærerværelset’ finde litteraturguider til følgende bøger:

Ronnie Andersen: **Date med en engel** af Inger Lise Lund

Neil Gaiman: **Coraline**. Graphic novel af Karen Lise Søndergaard Brandt

Bent Haller: **Knut og køter** af Ingelise Moos og Karen Vilhelmsen

Bent Haller & Lars Vegas Nielsen: **Grænsebørn** af Ingelise Moos og Karen Vilhelmsen

Kamilla Hega Holst: **Metilies underjordiske rejse** af Karen Lise Søndergaard Brandt

Peter Mouritzen & Søren Jessen: **Danser med djævle** af Ingelise Moos og Karen Vilhelmsen

Peter Mouritzen: **Hekseringe – historier om det usynlige** af Ingelise Moos og Karen Vilhelmsen

Dorthe de Neergaard & Els Cools: **To ting man aldrig kan vide** af Ingelise Moos og Karen Vilhelmsen

Oscar K. og Dorte Karrebæk tør, hvor andre tier og griber med *Idiot!* endnu en gang fat i et tabubelagt område og hylder det anderledes. Sammen har de skabt en billedbog, der med stor nænsomhed indlever sig i en anderledes bevidsthed. For den udenforstående kan det være svært at følge Augusts tanke spring fra en replik over en sang til indre billeder og dialoger, men rejsen er umagen værd. Så tag og følg idioten på hans tur gennem byen og gennem livet.

Idiot! Er en billedbog for store børn. Det er en kompleks bog med mange betydningslag og tolkningsmuligheder. Karen Lise Søndergaard Brandt giver her en række bud på, hvordan bogen kan anvendes i undervisningen og ideer til, hvordan der også kan arbejdes med andre billedbøger i de store klasser.

Denne og andre litteraturguider kan downloades gratis på <http://hoest.dk/laerervaerelset.aspx>

Høst & Søn

